

Η ιατρική και ο γιατρός στις ηθικές πραγματείες του Αριστοτέλη

Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου

Περίληψη

Το ερώτημα του Stephen Toulmin «Πώς η ιατρική έσωσε τη ζωή της ηθικής;» μπορεί να παραφρασθεί στο «πώς η ιατρική συνέβαλε στη διακρίβωση της ηθικής γνώσης και γενικότερα στη θεωρητική θεμελίωση της ηθικής;» στο πλαίσιο του αρχαίου αρεταϊκού ευδαιμονισμού. Και η ετυμηγορία του Robert Bartz ότι «πολλά απ' όσα τώρα παίρνουμε ως βάση της Δυτικής ηθικής αναπτύχθηκαν μόνο μετά τα ιπποκρατικά κείμενα», όσο υπερβολική κι αν φαίνεται, επαληθεύεται ως ένα βαθμό από τις πρώτες προσπάθειες θεμελίωσης της ηθικής από το Σωκράτη, τον Πλάτωνα και κυρίως τον Αριστοτέλη. Για την αναλογία ηθικής και ιατρικής που συναντάμε στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη πρώτος ίσως είχε δείξει το δρόμο ο Δημόκριτος με το απόσπασμα 31 DK: «ιατρική μεν σώματος νόσους ακέεται, σοφία δε ψυχήν παθών αφαιρείται», που υιοθετήθηκε πλήρως με τη φιλοσοφία ως «θεραπευτική» κατά την ελληνιστική εποχή, ώστε να μην ξενίζει η ρήτρα του Γαληνού «ο άριστος ιατρός και φιλόσοφος». Πράγματι, η προσέγγιση φιλοσοφίας και ιατρικής, τόσο στην ιατρική ηθική όσο και στη βιοηθική, δεν είναι ξένη στον αρχαιο-ελληνικό φιλοσοφικό και ιατρικό στοχασμό, καίτοι διαφορετική σήμερα λόγω της ιλιγγιώδους ανάπτυξης των βιοεπιστημών και της βιοτεχνολογίας με τα καινοφανή της ηθικά διλήμματα.

Πατέρας της ηθικής --που δεν είχε επικρατήσει ως ουσιαστικό πριν από τον Ξενοκράτη-- θεωρείται βέβαια ο Σωκράτης που κατέβασε τη φιλοσοφία από τον ουρανό στη γη και αναρωτιόταν «πώς βιωτέον;» και «όντινα τρόπον χρη ζην». Συστηματικός, όμως, θεωρητικός της αποδείχτηκε ο Αριστοτέλης. Δεν θεωρούσε αυτός την ιατρική απλώς υποδειγματική επιστήμη της «πολιτικής», δηλαδή της κοινωνικής, θα λέγαμε, ηθικής, αλλά χρησιμοποίησε εποικοδομητικά για την ηθική θεωρία του την αναλογία ιατρικής-ηθικής και στις τρεις πραγματείες που έχουν φθάσει ως εμάς με το όνομά του: τα *Ηθικά Νικομάχεια*, τα *Ηθικά Ευδήμεια* και τα *Ηθικά Μεγάλα*.

Στη διάλεξη αυτή θα συζητήσω συνοπτικά την αναλογία ιατρικής και ηθικής φιλοσοφίας, όπως εμφανίζεται και στις τρεις ηθικές πραγματείες, γιατί η προβληματική αυτή φωτίζει σε κάποιο βαθμό τη σχέση των δύο αναγνωρισμένων ως γνήσιων ηθικών πραγματειών του Αριστοτέλη των *Ηθικών Νικομαχείων* και των

Ηθικών Ευδημείων --των οποίων η χρονολόγηση ξανασυζητήθηκε πριν λίγα χρόνια από τον Anthony Kenny-- σχολιάζοντας επίσης από την άποψη της χρήσης της και τα αμφιλεγόμενα *Ηθικά Μεγάλα*. Η αναλογία αυτή στο πλαίσιο του καθορισμού από τον Αριστοτέλη του είδους και της ακριβολογίας της ηθικής γνώσης στο πλαίσιο της θεμελίωσης της ηθικής έχει συζητηθεί εμβληματικά από τον Werner Jaeger και τόσο η θετική όσο και η αρνητική ή σκεπτικιστική σχετική ετυμηγορία του από τη Martha Nussbaum και άλλους. Μια συγκριτική αντιμετώπισή της ωστόσο με έμφαση στη χρήση των ιατρικών όρων και στις τρεις πραγματείες μπορεί να ρίξει φως, τόσο στη φιλοσοφική αξιολόγηση --έστω των δύο αυθεντικών-- ηθικών πραγματειών όσο και στο πρόβλημα της σχετικής χρονολόγησής τους. Και ίσως ανανεώσει το ενδιαφέρον για τη φιλοσοφική κατηγοριοποίηση της αριστοτελικής ηθικής, η οποία θεωρείται πρότυπο αρεταϊκής ηθικής αλλά έχει επιδεχθεί και άλλους χαρακτηρισμούς ανάλογα με το είδος της ηθικής αλήθειας που πρεσβεύει. Η αναλογία ιατρικής-ηθικής ως εμπειρικών και εξατομικευτικών «επιστημών», οδηγητικών της επίτευξης του «ανθρώπινου αγαθού», στάθηκε στον Αριστοτέλη ιδιαίτερα χρήσιμη στην κριτική του στο υπερβατικό πλατωνικό αγαθό. Η αυστηρότερη φιλοσοφική σκοπιά των *Ηθικών Ευδημείων* --στα οποία και αρχικά ανήκαν τα τρία κοινά βιβλία-- συνηγορεί ίσως για μια πιο θετική από τη συνήθη φιλοσοφική αξιολόγησή τους. Δεν έχουμε βέβαια να κάνουμε εδώ με μια ιατρική ηθική, όπως συμβαίνει με κάποιες ιπποκρατικές πραγματείες, αλλά με μια ιδιότυπη «ιατρική φιλοσοφία».